

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՀՀ դատական և իրավական բարեփոխումների 2019-2023 թվականների ռազմավարության վերաբերյալ

ՀՀ արդարադատության, նախարարության կողմից մշակվել է **Հայաստանի Հանրապետության դատական և իրավական բարեփոխումների 2019-2023 թվականների ռազմավարության նախագիծը**, որի վերաբերյալ առկա են հետևյալ նկատառումները.

1. Անցումային արդարադատություն

Ռազմավարության նախագծով անցումային արդարադատության իրականացման նպատակադրման համատեքստում նախատեսված է նաև դրա իրականացման գործիքակազմ, այդ թվում՝ փաստահավաք հանձնաժողովի ստեղծում, որը պետք է իրականացնի 1991-2018 թվականների ընթացքում Հայաստանում տեղի ունեցած խախտումների դեպքերի ուսումնասիրություն և դրանց վերաբերյալ տեղեկությունների հավաքում: Նշված գործիքակազմը չափազանց կարևոր է անցումային արդարադատության իրականացման համար իրատեսական իրավական հիմքեր ձևավորելու առումով, քանզի այն ենթադրում է հասարակական մեծ հետաքրքրություն և պահանջում է վստահության մեծ չափաբաժին: Միաժամանակ հարկ է նշել, որ ըստ նախագծի փաստահավաք հանձնաժողովում պետք է ներգրավվեն հասարակության մեջ հեղինակություն վայելող անձիք, իսկ հանձնաժողովի ձևավորման և գործունեության կարգը կկարգավորվի օրենքով: Հարկ է նշել, որ ռազմավարությունը՝ որպես ոլորտի վերաբերյալ հիմնական փաստաթուղթ, պետք է նախատեսի իրավակարգավորումների բոլոր ելակետային սկզբունքները, որոնք հնարավորություն կտան նաև կանխատեսելի դարձնել առաջարկվող փաստաթղթից բխող իրավական ակտերի բովանդակությունը: Այս առումով պետք է արձանագրել, որ նախագծով չի առաջարկվում փաստահավաք հանձնաժողովի ձևավորման որևէ սկզբունք-մեխանիզմ, իսկ «հեղինակություն վայելող անձ» հասկացության բովանդակության հստակեցումն այս դեպքում հնարավորություն կտար կանխատեսելի դարձնել առաջարկվող հանձնաժողովի «հեղինակության և մասնագիտական» չափանիշները:

Բացի այդ, նախագծով հստակեցված չէ, թե որ խախտումների մասին է կատարվելու ուսումնասիրությունը, ինչը անհստակություն է մտցնում ոչ միայն խախտումների բնույթի, այլ նաև խախտումների ծավալի տեսանկյունից:

Առաջարկություն

- Ռազմավարությամբ նախատեսել փաստահավաք հանձնաժողովի անդամների մասնագիտական և «հեղինակություն վայելող անձ» բառակապակցության հստակ չափորոշիչները:
- Որպես ուղենիշ նախատեսել հանձնաժողովի ձևավորմանը մասնակցող մարմիններին և կառույցներին, ինչը հնարավորություն կտա կանխորոշել նաև դրա նկատմամբ վստահության երաշխիքների որոշ մասը:

- Հստակեցնել փաստահավաք հանձնաժողովի գործունեության ոլորտները՝ նախատեսելով ընտրական իրավունքի, սեփականության իրավունքի և զինված ուժերում արձանագրված հասարակական հնչեղությունն ստացած խախտումներով դեպքերի ուսումնասիրությունը:

2. Սահմանադրական բարեփոխումների անցկացում

Առաջարկվող նախագծով ներկայացվում է սահմանադրաիրավական փոփոխություններ կատարելու պահանջ և որպես հիմնավորում մատնանշվում է 2015թ. իրականացված սահմանադրական փոփոխություններում սուբյեկտիվիզմի, ընդունման ամբողջական գործընթացում հասարակության մասնակցայնության անբավարար աստիճանի, սահմանադրական փոփոխությունների մասնագիտական հանձնաժողովի անդամների մոտ շահերի բախման առկայության, սահմանադրական փոփոխությունների օբյեկտիվ անհրաժեշտության բացակայության գործոններով: Հարկ է նշել, որ սահմանադրական փոփոխությունների իրականացումը պետք է կանխորոշի ողջ պետական և իրավական համակարգի զարգացման հեռահար նպատակները և ուղղությունները: 1995թ. ՀՀ սահմանադրության ընդունումից հետո իրականացված 2005թ. և 2015թ. սահմանադրական փոփոխությունների իրականացման գործընթացի լեգիտիմությունը գնահատվում էր չափազանց ցածր: Հատկապես 2015թ. սահմանադրական փոփոխությունները խիստ կասկածի տակ առնվեցին հասարակության կողմից, քանի որ ամրագրելով պետական կառավարման ձևի փոփոխություն, սահմանադրությունը գրողները այն նախատեսել էին որպես ընդունման պահին գործող նախագահի իշխանական լիազորությունների շարունակությունն ապահովող քաղաքական և իրավական գործիք: Սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում նախատեսված իրավակարգավորումները ոչ միայն ամրագրում էին իշխանության գերկենտրոնացում վարչապետի ձեռքում, այլ մի շարք հոդվածներով ստեղծում էին իրավական լուրջ հակասություններ, որոնք իրենց պրակտիկ դրսևորումը ստացան 2018թ. հեղափոխությունից հետո ձևավորված քաղաքական իրավիճակում երկիրը կանգնեցնելով սահմանադրական ճգնաժամի առջև:

Այս առումով, ներկայացված ռազմավարությամբ ցանկալի կլիներ ավելի լուրջ վերաբերել սահմանադրական փոփոխություններին և սահմանադրությանն ընդհանրապես, դրանք նախատեսելով որպես ռազմավարության ընդունման համար ամենակարևոր պատճառ և ամրագրել սահմանադրական փոփոխությունների հիմնական ուղղությունները, նպատակները և կանխորոշել իրավաքաղաքական արդյունքները: Ներկայացված նախագծով ընդհանուր գծերով է նկարագրվում սահմանադրական փոփոխությունների նպատակը՝ որպես իշխանությունների տարանջատման և հավասարակշռման սկզբունքի իրացման անհրաժեշտություն: Սակայն ընկալելի չէ, թե իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի կիրառմամբ կառավարման որ մոդելի, պետաիշխանական համակարգի փոխհարաբերությունների որ հակակշիռների մասին է խոսքը:

Առաջարկություն

Ռազմավարությամբ սահմանադրական փոփոխությունների անհրաժեշտությունը հիմնավորել իրավական, քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական և բոլոր այլ ռազմավարական բաղադրիչներով՝ հաղորդելով դրանց հասարակության նպատակաուղղվածությունը:

3. Քրեական և քրեական դատավարության օրենսդրության բարեփոխում

Ռազմավարության նախագծով իրավացիորեն առաջարկվում է քրեական օրենսգրքում համապատասխան փոփոխությունների իրականացման ճանապարհով ներդնել այլընտրանքային պատիժների համակարգ: Ներկայումս դատարանները գործող պատիժների համակարգի պայմաններում շատ դեպքերում ազատագրկմանն այլընտրանք չեն ունենում, իչով էլ պայմանավորված է նաև քրեակատարողական հիմնարկների ծանրաբեռնվածությունը: Վերոնշյալ հանգամանքով պայմանավորված նախագծով առաջարկվում է հանրային աշխատանքները նախատեսել որպես ինքնուրույն կիրառվող պատժատեսակ: Այս համատեքստում կարևոր է նշել, որ ՀՀ-ում օրակարգային է նաև խափանման միջոցների հետ կապված խնդիրը՝ կապված կալանքի կիրառման պայմանների և չափանիշների պահպանման հետ: ՀՀ վերաբերյալ մի շարք գործերով Եվրոպական դատարանն արձանագրել է կալանքի կիրառման պայմանների վերաբերյալ խախտումներ՝ մատնանշելով, որ կոնկրետ իրավիճակներում կալանքի կիրառման նպատակահարմարությունը գնահատվել է ողջամիտ կասկածի սկզբունքի խախտումով, անհրաժեշտ և բավարար պայմանի անտեսմամբ:¹ Այս առումով խիստ կարևոր է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով խափանման միջոցների շարքում ամրագրել տնային կալանքը՝ հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ այն կիրառող երկրներում արձանագրվել են հաջողություններ այդ բնագավառում (օրինակ ԱՄՆ, Ֆրանսիա, Ուկրաինա, Ռուսաստան):

Առաջարկություն

Ռազմավարությամբ ամրագրել խափանման միջոցների շարքն ընդլայնելու անհրաժեշտությունը, մասնավորապես տնային կալանքի ինստիտուտի կիրառության համար ձևաորելով անհրաժեշտ իրավական մեխանիզմներ:

4. Փորձաքննությունների վիճակի բարելավում

Ներկայացված նախագծով ռազմավարական ուղղություններում ամրագրված է փորձագիտական ծառայություններ մատուցող պետական մարմիններում ընդգրկված ստորաբաժանումների միավորման խնդիրը:

ՀՀ-ում քրեական դատավարության բոլոր փուլերում ներկայումս խնդիր է հանդիսանում փորձաքննությունների ոլորտում տիրող ոչ բարվոք վիճակը՝ հատկապես ժամկետների ձգձգումների մասով, ինչպես նաև եզրակացությունների որակի հետ կապված: Ներկայումս փորձաքննություններ իրականացնում են ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր կազմակերպություններ, որոնցում փորձաքննությունների իրականացման, եզրակացությունների մշակման մեթոդաբանությունը չունի միասնական սկզբունքային հիմնավորում: Առհասարակ վիճակը քրեական գործերի շրջանակներում հակասություններ է առաջացնում կապված դատահոգեբանական, դատահոգեբուժական, դատահաշվապահական փորձաքննությունների եզրակացությունների և քրեական գործերով այլ ապացույցների համադրությունից:

¹ http://moj.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_0407488881721_CASE_OF_BADALYAN_v_ARMENIA.pdf

Վերոնշյալ խնդիրների լուծումը չպետք է դիտարկել փորձաքննություններ իրականացնող պետական կազմակերպությունների միավորման համատեքստում: Այն բավականին բազմաշերտ խնդիր է և ենթադրում է խորը վերլուծություններ, կոռուպցիոն ռիսկերի վերհանում և դրանց կանխարգելմանն ու վերացմանը միտված կոնկրետ գործողություններ՝ պետական և մասնավոր կազմակերպությունների համար լիցենզավորման միասնական ընթացակարգեր, միջազգային փորձագիտական կազմակերպությունների հետ սերտ համագործակցություն, քանի որ մի շարք բնագավառներում ՀՀ-ում ոչ միայն բացակայում են կադրերը, այլ նաև վերջիններիս ուսումնառության և մասնագիտացման հնարավորությունները՝ հատկապես տեխնիկական գիտությունների բնագավառում:

Առաջարկություն

- Վերհանել փորձաքննությունների կատարման տարբեր ուղղություններում առկա խնդիրները:
- Սահմանել փորձագիտական կազմակերպությունների համար լիցենզավորման միասնական ընթացակարգ և նորմատիվներ:
- Նախատեսել որոշ բնագավառներում անհատ փորձագետների գործունեության հնարավորություն՝ փորձագիտական հիմնարկից դուրս:

5. Փաստաբանական գործունեության դաշտը

Չհերքելով այն հանգամանքը, որ փաստաբանական գործունեության դաշտը ևս պետք է գտնվի պետության կողմից խիստ իրավակարգավորումների շրջանակում, միաժամանակ պետք է փաստել, որ ներկայումս ՀՀ-ում փաստաբանական գործունեության բնագավառում լիցենզավորման ուղղությունը մենաշնորհային կարգավիճակում է, մասնավորապես՝ փաստաբանական գործունեության համար լիցենզավորումն իրականացվում է փաստաբանական պալատի միջոցով, իսկ որպես պարտադիր պահանջ նախատեսվում է փաստաբանական դպրոցում ուսումնառությունը՝ անկախ իրավաբանի մասնագիտական գործունեության ոլորտից և ստաժից: Սա անտրամաբանական մոտեցում է խնդրի նկատմամբ և ենթադրում է իրավական փոփոխությունների ճանապարհով նախատեսել այլընտրանք փաստաբանական գործունեության լիցենզավորման և փաստաբանական գործող համակարգի նկատմամբ՝ հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ փաստաբանական գործունեությունը նաև բիզնես գործունեություն է և ենթադրում է լիցենզավորման համար պայմանների ճկունություն:

Առաջարկություն

- Փաստաբանական գործունեության դաշտում գործունեության լիցենզավորման, ուսումնառության և փաստաբանական գործունեության համակարգման ուղղություններում նախատեսել այլընտրանքի իրավական կարգավորումներ:

- Փաստաբանական լիցենզիայի տրամադրման համար վերացնել փաստաբանական դպրոցում ուսումնառության պարտադիր պահանջը՝ որոշակի ոլորտներում մասնագիտական ստաժի առկայության դեպքում: